

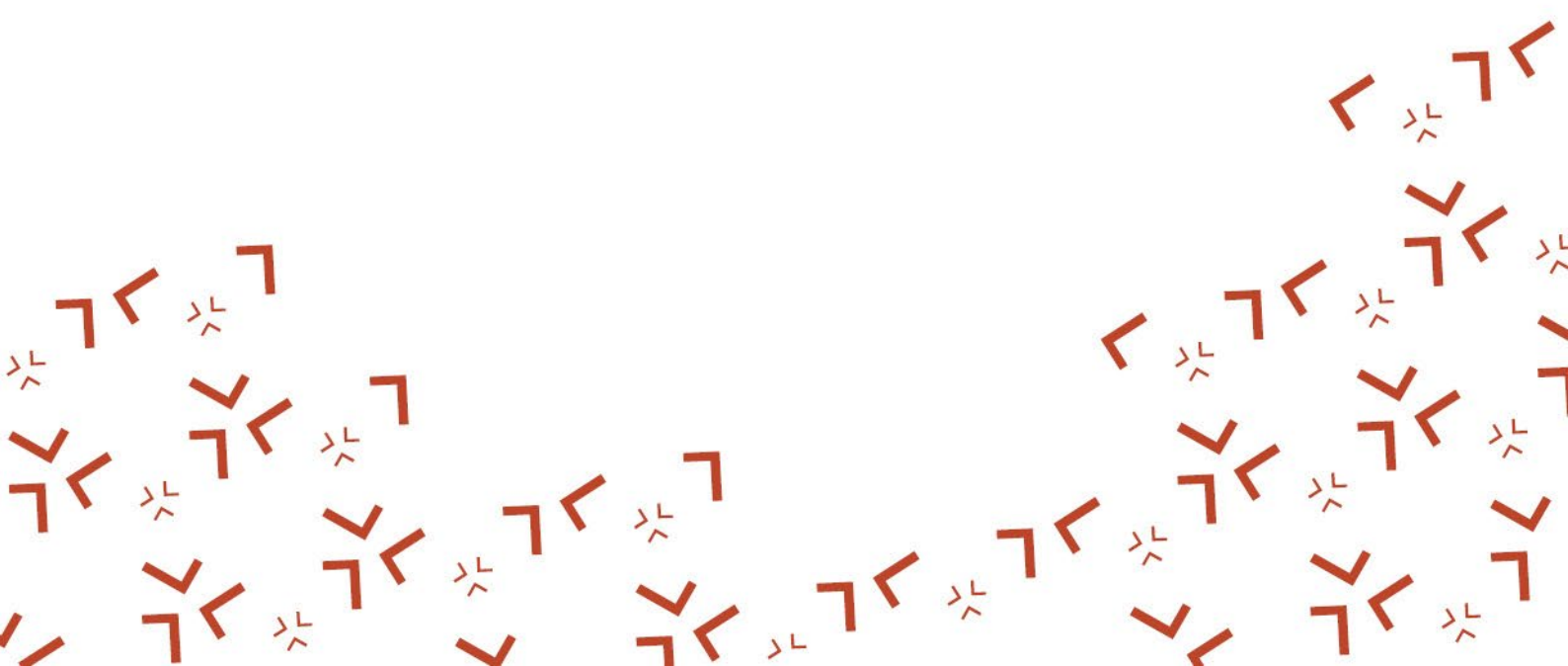
Tämä on alkuperäisen artikkelin rinnakkaistallenne (kustantajan versio).

Rinnakkaistallenteen sivuasettelut ja typografiset yksityiskohdat saattavat poiketa alkuperäisestä julkaisusta.

Käytä viittauksessa alkuperäistä lähdettä:

Helavirta, S. & Halttunen, S. 2022. Oppikirjat osaamisen ja laadun vahvistajana korkeakouluopetuksessa - millaisia rakenteita tarvitaan? Lumen – Lapin ammattikorkeakoulun verkkolehti (1).

URL: <https://www.lapinamk.fi/loader.aspx?id=cc81e468-3f44-4a4c-8041-a6b63973fb8e>

Oppikirjat osaamisen ja laadun vahvistajana korkeakouluopetuksessa – millaisia rakenteita tarvitaan?

Susanna Helavirta, YTT, Lehtori, Osallisuus ja toimintakyky, Sosionomikoulutus, Lapin ammattikorkeakoulu

Sari Halttunen, YTM, Lehtori, Osallisuus ja toimintakyky, Sosionomikoulutus, Lapin ammattikorkeakoulu

Aluksi

Suomessa asuu reilut 10 00 lasta kodin ulkopuolella huostaanoton seurauksena. Heistä reilu 40 prosenttia asuu sijaisperheissä ja noin 60 prosenttia lastensuojelulaitoksissa tai ammatillisissa perhekodeissa (Lastensuojelu 2020). Lastensuojelun sijaishuollon ammatillinen työ – työ lastensuojelulaitoksissa, perhekodeissa ja koulukodeissa kiinnostaa monia sosionomikoulutuksessa olevia opiskelijoita. Se on myös vetovoimainen tehtäväkenttä, sillä iso osa sosionomeista työskentelee lastensuojelun tehtävissä valmistuttuaan (Rauma 2019).

Lastensuojelun keskusliitto ja Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia selvittivät vuoden 2020 lopulla sijaishuollon laitoshoidon veto- ja pitovoimatekijöitä (Tiili & Kuokkanen 2021). Valtakunnallinen kysely osoitettiin muun muassa sosionomiopiskelijoille. Heistä valtaosalle sijaishuoltotyön merkityksellisyys sekä asiakasryhmä (lapset, nuoret ja perheet) olivat alalle vetäviä seikkoja. Samanaikaisesti alan matala palkkaus, työn henkinen kuormittavuus ja työn haastavuus, vuorotyö ja henkilöstöresurssit heikensivät heidän mukaansa alan kiinnostavuutta ja siellä pysyvyyttä. (Tiili & Kuokkanen 2021, 40.)

Koulutusorganisaation näkökulmasta tärkeää ja kiinnostavaa Lastensuojelun keskusliiton ja Talentian kyselyssä oli sekä sijaishuollossa toimivien (N=173) että sosionomiopiskelijoiden (N=183) arvio koulutuksen antamista valmiuksista sijaishuoltotyöhön. Sosionomiopiskelijoista 25 prosenttia oli sitä mieltä, että opinnot valmistavat toimimaan lastensuojelun sijaishuoltotyössä hyvin tai erittäin hyvin, työntekijöistä tätä mieltä oli 18 prosenttia. Kaikista vastanneista kolmannes oli sitä mieltä, että opinnoista ei saa riittäviä

valmiuksia kyseiseen työhön. (Tiili & Kuokkanen 2021, 39.) Kyselyn tulokset viestivät näin selvästi koulutuksellisen kehittämisen tarpeista.

Merkityksellinen, mutta vaativa tehtäväkenttä

Sijaishuoltotyön ammatillinen vaatavuus syntyy monista seikoista kuten loukatun lapsuuden läsnäolosta, lasten ja nuorten erityisistä tilanteista ja erityisen tuen tarpeista sekä vahvaa ammatillisista arvioita vaativien rajoitustoimenpiteiden käytöstä.

Rajoitustoimenpiteet ovat erityinen ammatillinen työkalu sijaishuollossa ja ne ovat poikkeuksellisen vahvoja työvälineitä sosiaalialan ammatillisessa kentässä ylipäättänsä. Ne edustavat julkisen vallan käyttöä, sillä niillä puututaan merkittävällä tavalla lasten, nuorten ja osin vanhempienkin perusoikeuksiin. Kiinnipito, eristäminen, yhteydenpidon ja liikkumisvapauden rajoittaminen, omaisuuden tarkistaminen, aineiden ja esineiden haltuunotto, henkilöntarkastus, henkilönkatsastus ja erityinen huolenpito ovat sijaishuollossa käytössä olevia keinoja lasten ja nuorten hoidon ja huolenpidon turvaamiseksi. Niihin turvautuminen on ammattilaisten velvollisuus tilanteissa, joissa lain asettamat ehdot ja lapsen tilanne ja etu sitä edellyttävät.

Myös opetuksellisesti sijaishuollon ammatillisen työn avaaminen ja osaamisen vahvistaminen on vaativaa. Meillä on niukasti tutkittua tietoa sijaishuollon ammatillisesta toiminnasta ja tutkittu tieto on pirstaleista ja hajanaista. Lisäksi viime vuosina laillisuusvalvojien esiin nostamat epäkohdat rajoitustoimenpiteisiin liittyen ovat värittäneet sijaishuollon julkisuuskuvaa. Niiden rinnalla vähäiselle huomiolle ovat jääneet ammatilliset käytännöt sekä ammattilaisten näkemykset rajoitustoimenpiteistä, niiden tarpeista ja käytöstä. Myös lasten ja nuorten sekä vanhempien kokemuksista ovat olleet marginaalissa. Tätä kokonaiskuvaa koulutuksessa on tärkeä korostaa ja tehdä näkyväksi.

Oppikirjamatka

Edellä mainitusta lähtökohdista käsin käynnistyi muutama vuosi sitten keskustelu siitä, että tarvitsemme koottua, tutkittua ja moninäkökulmaista opetusmateriaalia sijaishuollon opetuksen tueksi. Tarve tunnistettiin laajasti sekä korkeakoulukentällä että sijaishuollon ammatillisella kentällä. Päätimme käynnistää osaamispäällikömmme tuella oppikirjahankkeen, johon saimme heti mukaan vierailevan tutkijan Riitta Laakson Terveystieteiden- ja hyvinvoinnin laitokselta sekä erityisasiantuntija Susanna Hoikkalan Lastensuojelun keskusliitosta.

Myöhemmässä vaiheessa Susanna Hoikkala siirtyi muihin tehtäviin, ja joutui luopumaan kirjan toimittamisesta.

Oppikirjaprosessi alkoi sisällöllisten tarpeiden suunnittelulla ja kokoamisella. Sitä työtä tehtiin yhdessä toimittajien kanssa. Sisältöjen suunnittelua tuki hyvin se, että toimittajakunnalla oli sekä tutkimuksellista, opetuksellista että kehittämisosaamista sijaishuollon ammatillisista kysymyksistä. Lisäksi opetuksellinen yhteistyö sijaishuoltotoimijoiden kanssa muun muassa harjoittelujen, opinnäytetöiden ja alumnitoiminnan kautta oli toistuvasti tuonut esiin tarpeen saada koottua ja tutkittua tietoa rajoitustoimenpiteistä ja niiden ammatillisista käytännöistä. Viesti ammatillisilta kentiltä kyseisen tiedon ja oppikirjan tarpeesta oli laajasti jaettu.

Kirjan sisällöllisten tarpeiden tunnistamisen ja kokoamisen jälkeen käynnistimme kirjoittajakutsun. Lähestyimme toimittajina henkilöitä, joiden tiesimme olevan kiinnostuneita kirjan näkökulmista tai tehneensä tutkimustyötä niihin liittyen. Pidimme myös aiheen kannalta tärkeänä, että rajoitustoimenpiteitä tarkastellaan monitieteisesti. Jaoimme ymmärryksen siitä, että rajoitustoimenpiteitä ei voi tarkastella pelkästään juridis-hallinnollisesta näkökulmasta, vaan niihin olennaisesti liittyy ymmärrys lapsista ja lapsuudesta, lastensuojelun yhteiskunnallisesta tehtävästä sekä kasvatuksellisista käytännöistä. Rajoitustoimenpiteiden toteuttamisessa on kyse aikuisten ja lasten vuorovaikutuksesta ja suhteesta sekä moniammatillisen tiedon ja näkökulmien yhteensovittamisesta. Kirja edustaakin tässä mielessä sosiolegaalista otetta. Laura Kalliomaa-Puhan, Tarja Pösön ja Virve Toivosen (2019, 149) mukaan sosiolegaaliossa tutkimuksessa oikeus ei ole yksinomaan sääntöjä, vaan myös ja ennen kaikkea inhimillistä käyttäytymistä. Tämä monitieteinen ymmärrys oli kirjan lähtökohtana.

Kaikki kutsutut kirjoittajat lähtivät oppikirjaprosessiin mukaan ja kirja edustaakin oivallisesti eri korkeakoulurajat ylittävää toteutusta. Mukana kirjoittajia oli niin Terveysten ja hyvinvoinnin laitokselta kuin Tampereen, Helsingin ja Itä-Suomen yliopistolta. Myös toimittajina kirjoitimme oppikirjan sisältöjä. Kirjan monitieteisen näkökulman kannalta oli tärkeää, että kirjoittajat myös edustivat sekä sosiaalityön että oikeustieteen näkökulmia. Tämän lisäksi sosiaalialan ammatillisen toiminnan näkökulmasta keskeistä oli myös, että kirja sisälsi kahden sijaishuollon keskeisen sosiaalialan ammattikunnan eli sosionomien ja sosiaalityöntekijöiden yhteistyöhön liittyviä näkökulmia.

Kirjoittajien lisäksi saimme kirjaan myös kaksi lukijaa, jotka oman vahvan sijaishuoltokokemuksensa ja -näkemyksensä pohjalta antoivat palautteen kirjan sisällöistä ja

kokonaisuudesta ennen sen loppuunsaattamista. Olimme kovin kiitollisia toimittajina heidän työstään ja näkemyksistään kirjan sisältöihin ja osin vaativiinkin teemoihin liittyen.

Opiskelijat mukaan

Oppikirjan alkumatkasta asti pidimme tärkeänä tarjota myös opiskelijoille mahdollisuuden osallistua oppikirjan toteuttamiseen eri tavoin. Opiskelijoiden rooli oppikirjan tuottamisessa onkin merkittävä. Sijaishuollon opintojaksolle osallistuneet KA71S19S ryhmän sosionomiopiskelijat keräsivät oppimistehtävään sijaishuollon ammattilaisten haastatteluaineiston eri lastensuojeluyksiköistä. Kirjan toimittajina olimme laatineet haastatteluteemat ja -kysymykset etukäteen opiskelijoille. Haastattelut toivat esille ammatillisen arjen monenlaiset käytännöt rajoitustoimenpiteistä. Yksi oppikirjan artikkeleista kirjoitettiin tätä aineistoa hyödyntäen.

Tämän lisäksi tarjosimme opiskelijoille mahdollisuuden tehdä opinnäytetöitä aihepiiristä. Siitä innostui useampi opiskelija. Hyödynsimme oppikirjassamme neljää tehtyä opinnäytetyötä eri tavoin. Maiju Tolonen kirjoitti oppikirjaan artikkelin omasta opinnäytetyöstään, jossa hän selvitti sijaishuollossa olleiden nuorten käsityksiä ja kokemuksia rajoitustoimenpiteistä (Tolonen 2021). Nuorten kokemukset edustavat yhtä tärkeää näkökulmaa kirjassa. Aino Mantila (2020) haastatteli opinnäytetyössään vanhempia, joilla oli kokemuksia sijaishuollon rajoitustoimenpiteistä. Ainon opinnäytetyön haastatteluaineisto toimi kirjassa yhden artikkelin pohjana. Maijun ja Ainon lisäksi myös Pirita Säynäjäkankaan (2019) ja Katja Härkösen (2019) opinnäytetöiden keskeisiä tuloksia hyödynnettiin kirjan näkökulmien tarkastelussa ja ne olivat tärkeä lisä kirjassa.

Lopuksi

Oppikirja julkaistiin lapsen oikeuksien päivän yhteydessä marraskuussa. Sen saama vastaanotto on ollut hieno. Olemme saaneet myönteistä palautetta kirjasta niin korkeakoulutuksen, sijaishuollon ammatillisen työn kuin hallinnonkin taholta. Se on entisestään vahvistanut kirjaprojektin alussa ollutta ymmärrystämme siitä, että koottua ja tutkimusperustaista tietoa aiheesta tarvitaan eri kentillä.

Kokemus oppikirjan tekemisestä on ollut monimuotoinen - toisaalta haastava ja kovasti työtä vaativa, mutta samalla se on tarjonnut mahdollisuuden olla uuden äärellä ja nähdä sijaishuoltoon liittyviä ilmiöitä toisella tavalla kuin ennen. Oppikirjan monitieteinen ja moniääninen tarkastelu on luonut mahdollisuuden rajoitustoimenpiteiden laajemmalle ymmärtämiselle niin meille opetustehtävissä oleville kuin myös opiskelijoille jo sen käynnissä olon aikana. Samalla tunnistamme sen, miten laajasti sosiaalialan ammatillinen työ ja sen opettaminen tarvitsevat tuekseen koottua ja tutkimukseen pohjautuvaa asiantasaista tietoa eri tehtävälajeisiin ja työn sisältöihin liittyen. Oppikirjojen tarve on moninainen ja ilmeinen. Oppikirjatyöskentelyn kautta voisimme vahvistaa sekä opetuksen laatua että opiskelijoiden työelämävalmiuksia. Lisäksi se kehittää uudenlaisia työelämäyhteyksiä. Millaisia rakenteita ja käytäntöjä voisimme korkeakoulukentällä luoda koulutusorganisaatio- ja oppiainerajat ylittävälle yhteistyölle tältä osin?

Lähteet

Härkönen, K. 2019. Sijaishuollon rajoitustoimenpiteet lapsen ja nuoren kokemana. Lapin AMK opinnäytetyö.

Kalliomaa, P., Pösö, T. & Toivonen V. 2019. Huostaanoton purkua koskevat valitukset: oikeustieteen ja sosiaalityön tutkijan luentaa. Teoksessa T. Orjasniemi, M. Romakkaniemi & T-M. Tauro (toim.) Muuttuvat rajat ja vastuut – globaali ja lokaali sosiaalityössä. Helsinki: Talentia-lehti & Sosiaalityön tutkimuksen seura, 143-152.

Lastensuojelu 2020. Tilastoraportti 19/2021. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.

Mantila, A. 2020. Sijaishuollon rajoitustoimenpiteet. Huoltajien ja vanhempien näkökulma. Lapin AMK opinnäytetyö.

Rauma, J. Sosiaalialan ammattilaisten työurat 2019. Helsinki: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia.

Säynäjäkangas, P. 2019. Välttämätön työväline sijaishuollossa. Sijaishuollon rajoitustoimenpiteet kasvatushenkilökunnan kokemuksina. Lapin AMK opinnäytetyö.

Tiili, A. & Kuokkanen, J. 2021. Lapsen vuoksi. Lastensuojelun laitoshoidon vetovoimatekijät ja alalta työntävät tekijät. Helsinki: Lastensuojelun keskusliiton verkkojulkaisu 2.

Tolonen, M. 2021. Kokemukset ja näkemykset rajoitustoimenpiteistä kolmen nuoren silmin. Teoksessa S. Helavirta, S. Halttunen & R. Laakso (toim.) Sijaishuollon rajoitustoimenpiteet ammatillisina käytäntöinä ja kokemuksina. Rovaniemi: Lapin ammattikorkeakoulu, 101-114.